

De Panewippchen

N°110 1/2015

De Wollef

Wëllefchen a Fiisschen

Plommesammler

Seef

Krukert

Biber

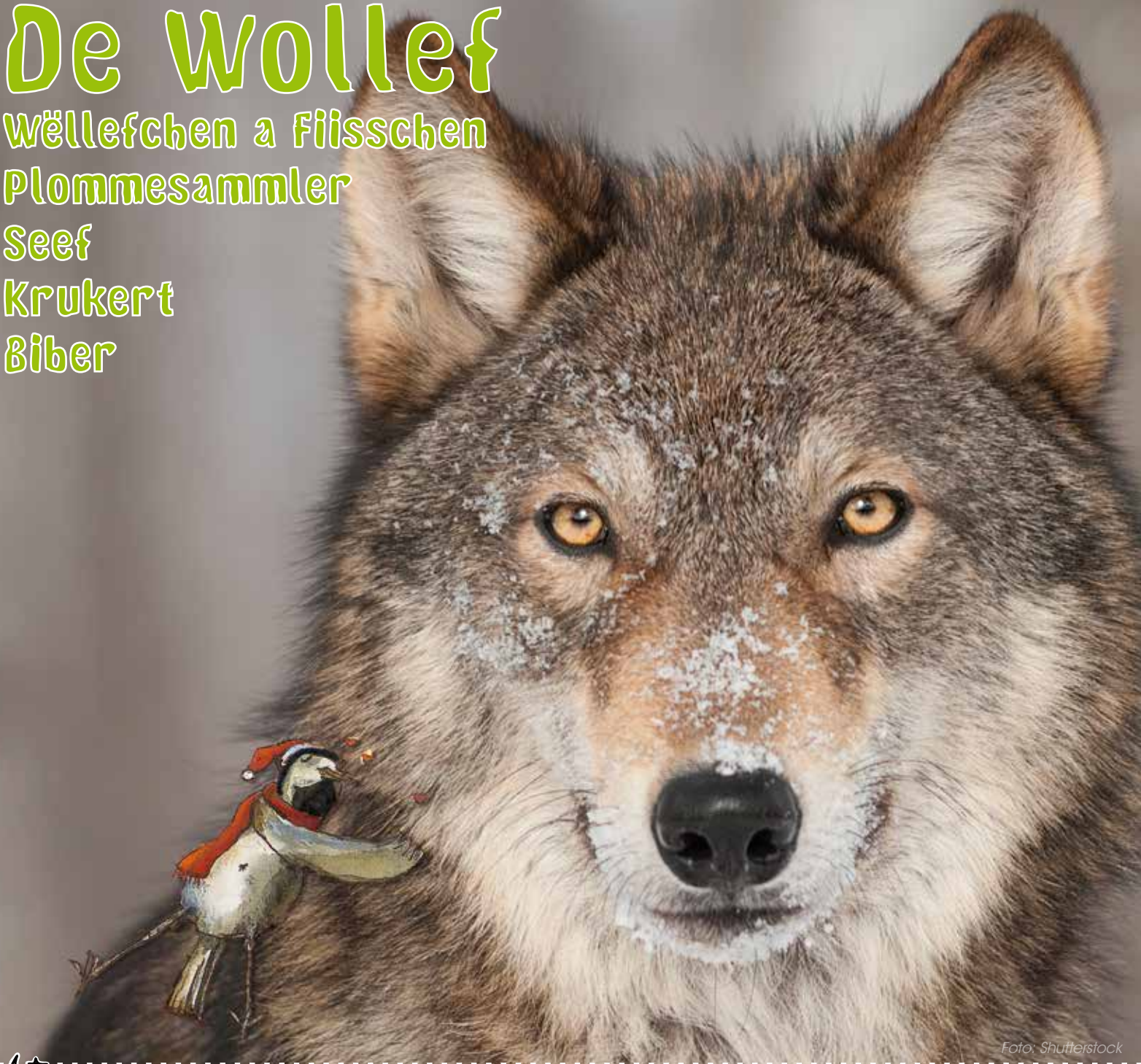

Foto: Shutterstock

Dës Nummer gouf an
Zesummenaarbecht mat der
Natur- a Bëschverwaltung gemaach

www.panda-club.lu

News

Opléisung

Quiz PW4/2014

De Schädel, dee mir am Panewippchen 4/2014 gewisen hunn, ass dee vun engem Groreeër.

Ënnert de richtegen Äntwerten hu mir zwee Gewënner gezunn:
d'Lena Pelletier an de Ben Poull.

Séililien

Beim Spadséieren huet d'Nelly Erang an der Géigend vu Noumern extra Fossilie fonnt.

6,5 mm

Hatt huet eis Fotoen an eng Beschriewung geschéckt.

Sou wéi hatt sech et scho geduecht hat, sinn déi schéi stäreförmeg Fossilien Séililien aus der Gattung Pentacrinus, déi am Lëtzebuenger Sandsteen virkommen. Séililie si Famill mat de Séistären.

Fotoen: Nelly Erang

Den éischte Plesiosaurus vu Lëtzebuerg

Zënter den 90er Joere louch dëst spektakuläert Fossil an engem Keller. Et war bei Ausgruewungen an der Suessemmer Gemeng fonnt ginn a gouf elo vum Guy Konz den Experte vum 'natur musée' iwwerginn.

Et ass den éischte Plesiosaurus, deen zu Lëtzebuerg fonnt gouf a kënnt aus dem Jura (virun 185 Milliounen Joer).

Fotoen: Oliver Kunze

Dëst seelent Exemplar gouf vum Oliver Kunze vu Stuttgart preparéiert an ass vun 2016 un an der neier permanenter Ausstellung vum 'natur musée' ze bewonneren.

sou kéint en ausgesinn hunn, Zeechnung: Dmitry Bogdanov

Fuussejuegd

Vum Abrëll 2015 un däerf de Fuuss zu Lëtzebuerg net méi geschoss ginn (no engem Joer gétt da gekuckt, ob hie weider geschützt bleift), well et kee Grond gétt, fir op Fuussejuegd ze goen: kuck <http://www.panda-club.lu/2012/09/panewippchen-022012>.

Och wann de Fuuss elo geschützt ass, gétt d'Gefor, fir de Fuussebandwurm ze kréien awer net méi grouss. Wichteg ass et, d'Hänn ze wäschen, wann s du dobausse gespillt hues. Kuck <http://www.panda-club.lu/2013/07/panewippchen-22013>.

Dat eenzegt Déier, dat an Zukunft dorënner leide wäert, dierft de Wäschbier sinn, deen zu Lëtzebuerg besonnesch am Éislek leeft. 2013 sinn zu Lëtzebuerg 700 Wäschbiere geschoss ginn. De Wäschbier frësst wéi de Fuuss, alles, wat him virun d'Schnëss kënnt. Kuck <http://www.panda-club.lu/2009/06/panewippchen-022009>.

Et ass awer bis elo net bewise ginn, datt de Wäschbier eng Gefor fir aner Déiere wier an dofir sollt och dëst sympathesch Déier geschützt ginn.

Foto: Georges Kugener

Den 'natur musée' ass lo och op facebook!
www.facebook.com/MNHNL

PW 1/2015

Wat ass dran?

SÄIT 1

DE PANEWIPPCHEN 1/2015

Thema: De Wollef

clie

SÄIT 2

NEWS
Neiegkeeten aus dem 'natur musée' an der Natur zu Lëtzebuerg

SÄIT 4

PLOMMESAMMLER.

Schwanzmeese bauen hiert Nascht

SÄIT 6

DE WOLLEF

Comeback vum Wollef?

De Wëllefchen an de Fiischen

Vum Wollef bis zum Quinn

SÄIT 18

SEEFENATELIER

Wat fir eng Seefe gétt et?

D'Geschicht vun der Seef

An der Seefefabrik

SÄIT 21

Seefebäll selwer man

SÄIT 22

DE KRUKERT

SÄIT 25

Sombomme selwer man

SÄIT 26

DE BIBER

Spuren zu Lëtzebuerg

SÄIT 29

Spruddelegt Gedrénks mat

Hielänner selwer man

SÄIT 30

Eng Schleider schnëtzen

SÄIT 32

Impressum

'natur musée'

SÄIT 32

'natur musée'

SÄIT 32

'natur musée'

'natur musée'

'natur musée'

'natur musée'

'natur musée'

'natur musée'

'natur musée'

'natur musée'

PLOMMESAMMLER

WAT MENGS DU?
WIER DAT HEI KENG
GUTT PLAZ FIR EEN
NASCHT ZE BAUEN?

OP JIDDER FALL,
AN DO FIR GI MIR
ELO MASSEG MOOS
SICHEN.

DËI EENZEL MOOSBLIEDER GI
MAT FIEDEM AUS KOKONEN (1) VU
SPANNEN ZESUMMEGESTRECKT.

ELO BRAUCHE MIR
NACH FLECHTEN (2)
FIR ONST NASCHT
ZE TARNEN.

(1) AN ENGEM KOKON SINN D'EEËR VUN DE SPANNEN DRAN.
(2) FLECHTE SI CHAMPIGNONEN, DËI MAT ALGEN ZESUMMELIEWEN
AN OP BEEM, FIELSEN AN OCH UM BUEDEM WUESSEN.

SCHWANZMEESE SETZE SECH SECH AN
D'NASCHT AN DREIE SECH DORAN,
FIR DATT NASCHT D'FORM VUN
ENGER KUGEL KRITT.

AN ELO BRAUCHE
MIR NACH JUST
1500 PLOMMEN, FIR
D'NASCHT VU BANNEN
ZE POLSTEREN.

DAT ASS KEE PROBLEM,
WELL DO HANNEN ASS EN
INTENNASCHT, WOU MASSEG
PLOMMEN DRA SINN A WOU
KENG INT DROP SETZT.

ELO SI GENUCH PLOMMEN AM
NASCHT AN ECH KANN ENDFLECH
EEËR LEEËN.

A 14 DEEG GEET DANN
D'AARBECHT ERËM LASS, WELL
DA MUSSE MIR INSEKTEN A
SPANNE FÄNKE FIR ONS KANNER
ZE FIDDEREN.

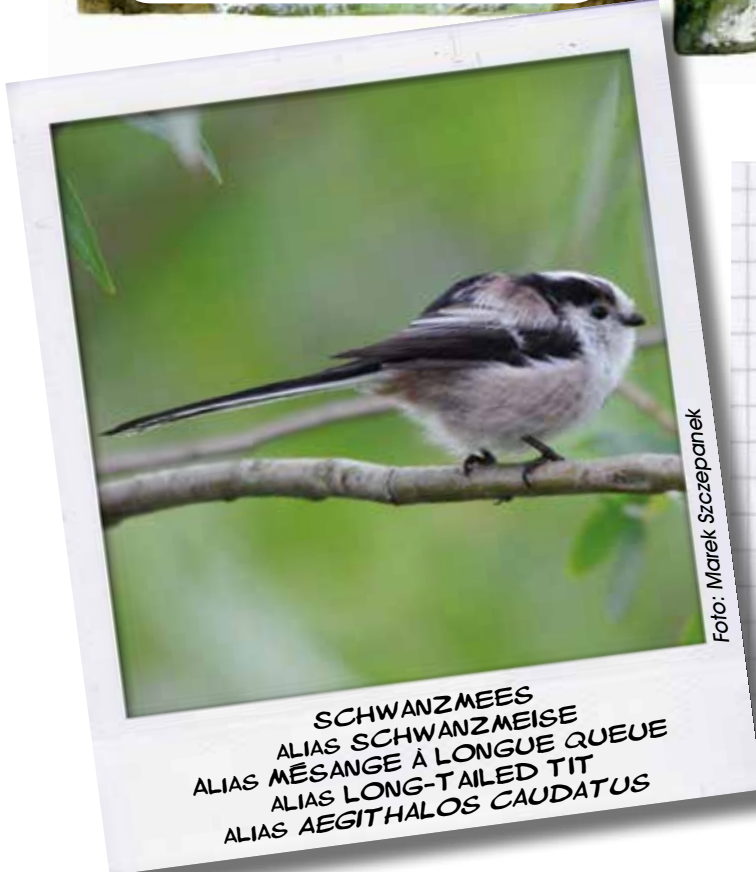

Foto: Marek Szczepanek

SCHWANZMEES
ALIAS SCHWANZMEISE
ALIAS MÉSANGE À LONGUE QUEUE
ALIAS LONG-TAILED TIT
ALIAS AEGITHALOS CAUDATUS

LIEWEN A BËSCHER MAT VILLE
STRAICHER, GROUSSEN HECKEN AN
OCH PARKEN
BRAUCHEN 3-4 WOCHEN AM GANZE
FIR D'NASCHT ZE BAUEN, AN DEEM
ONGEFËIER 3000 STËCKER VU
FLECHTEN, FIEDEM AUS 600 SPANNEN-
KOKONEN AN 1500-2000 PLOMME
VERSCHAFFT GINN.
DACKS HËLLEFEN ANER
SCHWANZMEESSEN DËI JONK VULLEN ZE
FIDDEREN
BLEIFT AM WANTER NORMALERWEIS
BEI ONS.

Comeback vum Wollef?

De Wollef steet virun eiser Dir! An de leschte Joere sinn eenzel Wëllef an der Belge an a Lothringen gesi ginn.

Bei ons ass de leschte Wollef de 24. Abrëll 1893 bei Ouljen vum Här Wolff erschoss ginn.

Mä glécklecherweis hunn awer nach Wëllef an anere Länner iwwerlief (Italien, Spuenien, Osteuropa). Well de Wollef schonns zënter méi wéi 30 Joer an Europa geschützt ass, konnt hie sech erëm ausbreeden: esou ass hien nees aus Polen an Ostdäitschland an aus Italien a Frankräich agewandert. A souguer an onse Géigende konnten an de leschte Joeren eenzel Wëllef gesi ginn: an der Belsch an a Lothringen, déi 2 Plazen si knapp 100 Kilometer vu Lëtzebuerg ewech. Et ass also domat ze rechnen, datt de Wollef erëm bei ons op Lëtzebuerg kënt (oder vläicht schonn hei ass).

Foto: Roland Lefébvre

Foto: Guy Lebègue

Kann de Wollef iwwerhaapt zu Lëtzebuerg iwwerliewen?

Natierlech, well hien ass guer net kriddeleg: a grouse Bëscher, Wisen a Felder fënnt hie genuch ze friessen. De Wollef brauch nach Plazen, wou hie sech verstoppe kann.

D'Weibchen brauch eng roueg Plaz (meeschtens am Buedem, wéi en Dachsebau oder eng kleng Hiel) no beim Waasser, wou si hir Jonk kréie kann. Wëllef liewe meeschtens a Familljen zesummen an d'Kleng gi mat hiren Elteren op d'Juegd.

Wëllef hunn e ganz groust Revéier (Plaz, wou si liewen) a sinn dofir vill ënnerwee: si kënnen also ouni Problem e puer honnert Kilometer wandern. Well de Wollef awer ganz schei ass, ass et schwéier, hien ze gesinn.

MENU

Réi
Hirsch
Wëllschwäin
Fuuss
Dachs
Hues
Kanéngchen
Raten
Mais
Uebst
doudeg Déieren

Foto: Spacebirdy

Foto: Evgeni Dinev

Wat frësst de Wollef?

Um Menu vum Wollef sti bei eis: besonnesch Réi, Hirsch a Wëllschwäin, mä och Fuuss, Dachs, Hues, Kanéngchen, Raten, Mais, Uebst an doudeg Déieren. An de Wollef geet och gär an Dreckskechte kucken, ob do näischt ass fir tëschent d'Zänn.

Well de Wollef awer och Schof frësst, si verschidde Leit net begeeschtert (besonnesch a Frankräich, wou dat geschützten Déier erëm däerf geschoss ginn). Et ginn awer Methoden, fir dat ze verhënneren (klappt leider net ëmmer): Schof kënnen vu speziellen Hënn oder leselen oder esouguer Lamae bewaacht ginn. Dës Déiere warnen d'Schof, wann e Wollef kënnt. An de Wollef léisst sech esouguer mat ville roude Fletschen um Schofsdrot ofschrecken.

Foto: Gary Kramer

Foto: Grottesdehan

Foto: Mariamassone

Ass de Wollef eng Gefor fir de Mënsch?

Neen, de Mënsch steet net um Menu vum Wollef. Natierlech wiert e Wollef sech, wann e sech ugegraff fillt (wann een ze no bei hien oder seng Kleng kënnt). An e Wollef, deen d'Tollwut (eng Krankheet, déi vun engem Virus iwwerdro gëtt) huet, kann de Mënsch ugräifen an him d'Krankheet weiderginn.

Mä glécklecherweis ass dës Krankheet scho laang net méi an onse Géigende festgestallt ginn. An de leschte Joeren ass an Europa keen eenzege Mënsch vun engem gesonde Wollef dout gemaach ginn.

Dofir solle mir frou sinn, datt dës interessant Déier erëm an ons Géigende kënnt.

Foto: Bernhard Landgraf

Foto: Jan Nijendijk

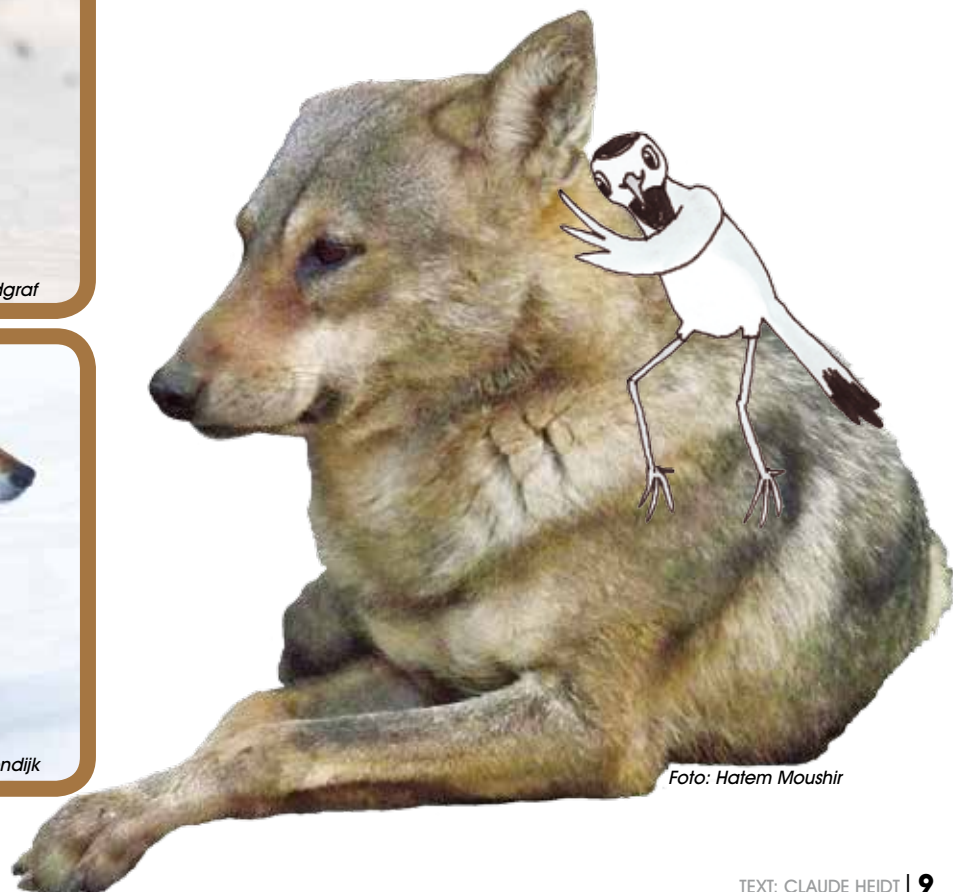

Foto: Hatem Moushir

De Wëllefchen an de Fiisschen

vum Edmond de la Fontaine genannt Dicks

geschriwwen ëm 1870, adaptéiert un dëi nei lëtzebuenger Schreifweis

1. Wéi de Wëllefchen op d'Juegd geet an de Fiisschen begëint

An enger kaler Wanternuecht-
't war héije Schnéi gefall-
Du gong de Wëllefchen op d'Juegd.
E gong wuel iwwer Bierg an Dall.
E gong; mä wuer en och ass gaangen,
En huet keng Maus gefaangen.
«'t geet schlecht, ech hunn haut
Ongléck»,
Sou duecht en alt bei sech,
Well all Abléck an all Abléck
Gouf hie méi hongereg.

Hoerbeidel = Trëtz

Op eemol héiert en an den Hecken,
Datt eppes an de Blieder geet.
Scho steet do, sech de Mond ze lecken,
De Wëllefchen, zum Spronk bereet.
«Gudden Owend, Komper!» rífft eng Stëmm,
«Wou fanne mir eis haut erëm!»
«Bass du dat, Fiisschen? Spëtzbouf do!
Du kënns mer grad zepaass elo.
Fiissen, Fiisschen, ech hunn näischt z'iessen,
Fiissen, Fiisschen, ech muss dech friessen.»-
«Dir wäerd dach net dës Donners sinn!
'T wäerd dach nach soss ze friesse ginn!
Verloosst iech dofir fräi op mech,
Gläich sidd der net méi hongereg.»
Sou riet de Fiisschen, an en duecht:
«Waart du, mäi Wëllefchen, géff uecht;
Du hues d'Gewalt, dach weess een net,
Wie vun eis zwéin nach Meeschter gétt.»

Komper = Kolleg

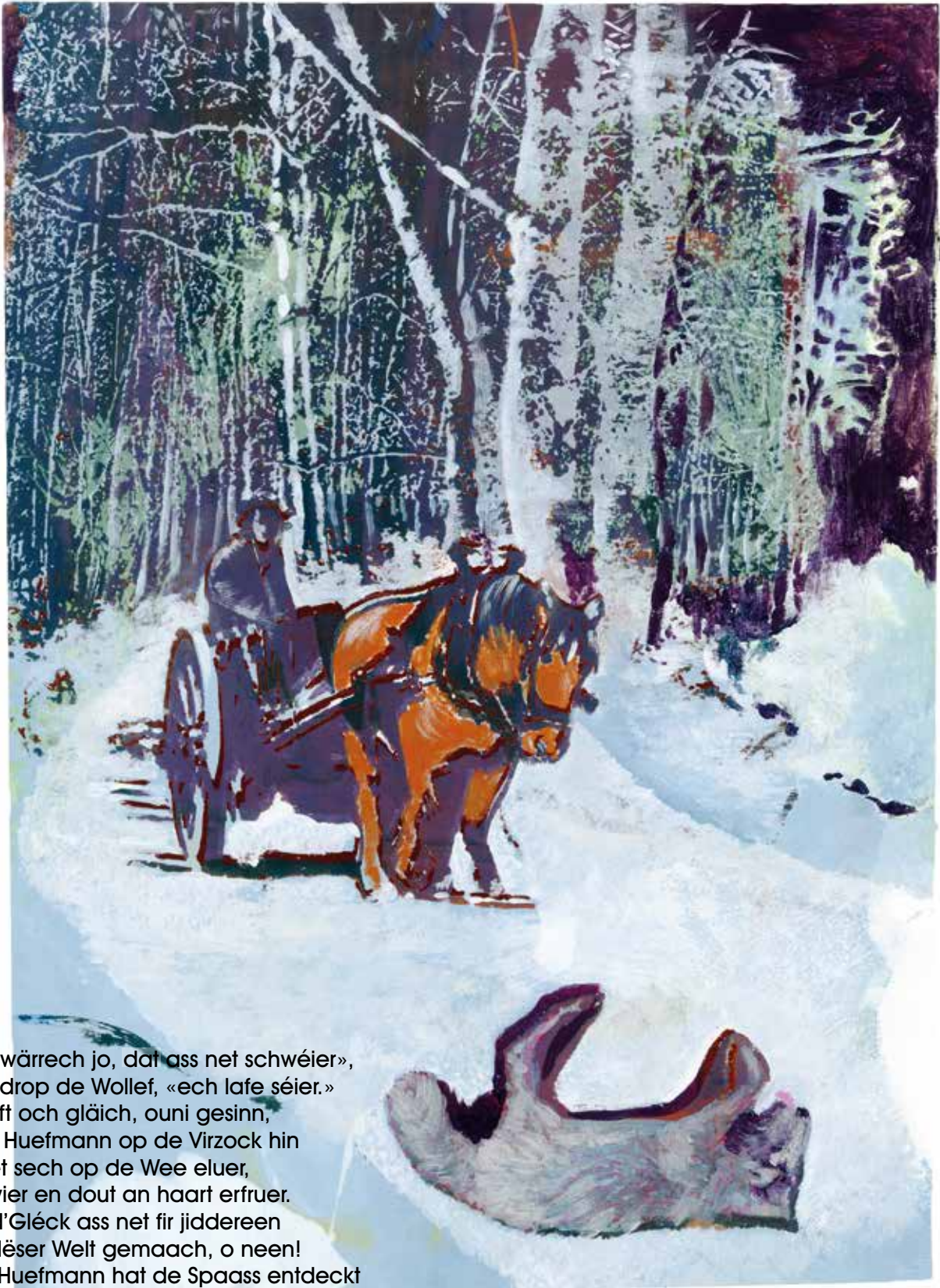
2. Wéi de Fiusschen d'Ham an de Kiermeskuch frësst an de Wëllefchen d'Streech kritt.

Huefmann = Piechter vum Haff, Bauer
ausgepiert = ausspionéiert
Flued = platte Kuch
op de Virzock lafen = oplauern
o Jëss = o mei
Moulen = Hänschen ouni Fangeren
Stot = Haushalt
behenn = geschéckt
wärrsch = op alle Fall
eluer = op d'Lauer

«Abee, ech gi wuel dueran an»,
Sot du de Wollef, «wat ass ze man?»
«Dohannen», seet de Fuuss, «do fiert
Den Huefmann vun deem groussen Haff;
Ech hat e grad gutt ausgespiert,
Wéi ech iech ugetraff;
E war op d'Kiermes, an e kënnt
Vun engem räiche, gudde Frënd;
Och ass seng Kar ganz steif gelueden
Mat Kiermeskuch an Ham a Flueden.
An dovü kréie mir eis Deel!
Ech hunn e Plang, dee schléit net feel.
Kuckt nëmmen no, a maacht wéi ech,
Da geréit eis alles sécherlech.»
Du leeft de Fuuss, ouni gesinn
Dem Huefmann op de Virzock hin,
Geet matzen an de Wee sech strecken
A mécht, als wir et mat em aus.

De Wollef schläicht sech lues an d'Hecken
A luusst bei engem Bam eraus.
Den Huefmann koum geschwënn erno
«O Jëss», seet hien, «wat ass dat do?»,
Wéi hien de Fuuss am Schnéi gesäit,
Deen do ewéi krépéiert läit.
«Dee Pelz elo hält een zerot;
't gëtt Moule fir de ganze Stot.
Fuuss, du gees mat, ech si keen Nar.»
An domat luet en en op d'Kar.
Den Abléck gëtt de Fuuss sech drun,
Frësst Ham a Flued a Kiermesskuch,
A wéi en alles hat genuch,
Du spréngt e vum Gefier a laacht
An duecht: »Mä dat huet gutt geschmaacht.»
Drop rennt en op de Wollef zou
A seet: «Nu maach et och esou!
Kuckt, mir hänkt d'Ham nach an den Zänn,
Dir sidd vläicht nach méi behenn.»

«Mä wärrech jo, dat ass net schwéier»,
 Seet drop de Wollef, «ech lafe séier.»
 E leeft och gläich, ouni gesinn,
 Dem Huefmann op de Virzock hin
 A leet sech op de Wee eluer,
 Ass wier en dout an haart erfruer.
 Mä d'Gléck ass net fir jiddereen
 Op dëser Welt gemaach, o neen!
 Den Huefmann hat de Spaass entdeckt
 Vum Fiischen. Och, wéi hie gesouch
 De Wollef, deen am Schnéi do louch,
 Dunn ass e weider net erschreckt
 An denkt: «Deen do bezillt äis d'Zooss.»
 A spréngt mam Jong vum Won op d'Strooss;
 Deen hat seng Baatsch, hien hat e Klëppel,
 Schlon op de Wollef drop an drun,
 Dat hol a blo an hallef Krëppel

Hie kaum mam Liewe kouw dervun.

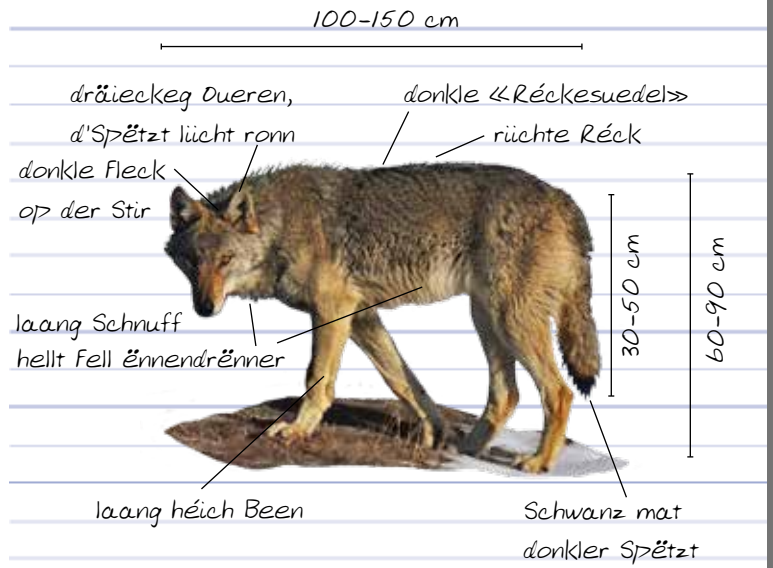

Vum Wollef bis zum Hond

Wollef, Wolf, loup, wolf,
Canis lupus
 Gehéiert zur Famill vun den
 Hënn
 De Wollef gëtt 60-90 cm
 héich an 100 - 150 cm laang
 Hie weicht 35-45 kg.

100-150 cm
 dräieckeg Dueren,
 d'Spëtzt liicht ronn
 donkle Fleck op der Stir
 donkle «Réckesuedel»
 rüchte Réck
 laang Schnuff
 hellt Fell ënnendrënner
 laang héich Been
 Schwanz mat
 donkler Spëtzt
 30-50 cm
 60-90 cm

Ass den Hond e Wollef?

Laang Zäit hunn d'Fuerscher sech driwwer gestriden, vu wem den Hond ofstaamt. Déi eng hu gemengt vum Schakal, anerer hu gemengt vun enger Kräizung tëscht Schakal a Wollef.

Duerch modern Fuerschungsmethoden (Genetik) ass haut kloer, datt all d'Hondsrassen mat hirer ganzer Formevillfalt vum Wollef ofstamen.

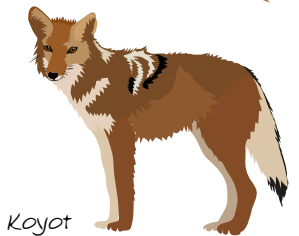
Et gëtt iwwer 400 Hondsrassen. Verschidderer vun hinnen, wéi den Däitsche Schéiferhond oder den Husky, gläichen dem Wollef ganz vill.

Präriewollef aus dem Pleistozän
 (ass en Abschnitt vun der Geschicht
 vun der Äerd, dee virun 2,5 Mio Joer
 ugefaang huet a bis 10.000 Joer viru
 Chr. gedauert huet)

Wëllef sinn also d'Virfare vun eisen Hënn. Si versti sech nach duerch hir eege «Sprooch» an hiert Verhalen. Et kënnst och vir, datt e Wollef an en Hond sech paren an zesumme Klenger kréien.

Sou Wollef-Hond-Baaschterten, déi ënnert Wëllef opwuessen, si genee sou virsichtig a schei wéi richtig Wëllef a kënnen selwer och rëm Klenger mat engem Wollef kréien. E Wollef-Hond-Baaschtert (Hybrid) ass ganz schwieereg als Hausdéier ze halen, seng Instinkter sinn nach méi staark, hien ass a bleift zum Deel e wëllt Déier.

Koyot

Wollef

Schakal

Hond

Den Hond an de Wollef si Famill mateneen. Den Hond behëlt sech zum Deel d'selwecht wéi de Wollef, et gëtt et awer Ënnerscheeder.

* Dee Wollef ka just 1x am Joer Klenger kréien, den Hond 2x.

* De Wollef billt bal net, dofir jault an hurelt hie méi.

* De Wollef léisst sech net esou liicht dresséieren. Him kann een de Befehl "Platz" net einfach bäibréngen ...

* De Wollef an den Hond weisen hir Stëmmung duerch d'Haltung vum Kierper, vum Schwanz, vun den Oueren an duerch de Gesichtsdruck. Beim Wollef ass déi Kierpersprooch awer méi ausgeprägt wéi beim Hond.

* E Wollefrudel an der Natur ass eng Famill: d'Eltere mat deene Jonken. Déi meeschten Zäit si si ganz frëndlech

mateneen, richtig Streidereie si ganz seelen. An der Natur gëtt et keen sou däitleche Chef, wéi dat am Zoo de Fall ass.

Beim Hond ass de Mënsch d'Rudel a soll och de Chef sinn.

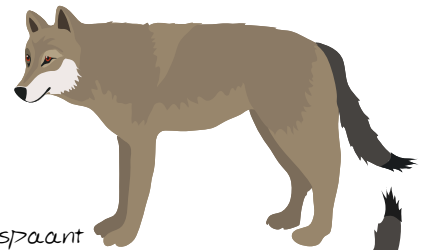
* Beim Wollef gëtt déi «ech ënnerweife-mech-Stellung» just vun deene Klengen am Spill benotzt. Den Hond ënnerwerft sech sengem Mënsch.

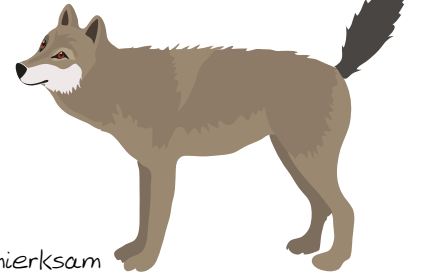
ënnerwerft sech

* Wéi de Wollef dréint den Hond sech och beim Schlofegoen emol am Krees. De Wollef dréckt sech domat d'Gras platt, beim Hond huet dat keen Zweck méi.

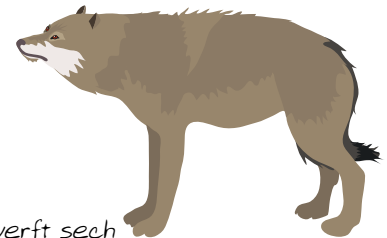
* De Wollef an den Hond begrenzen hiert Revéier mat Piss oder Kack.

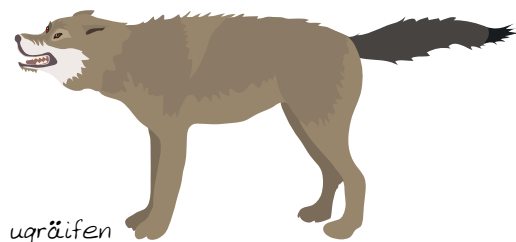
ass entspaant

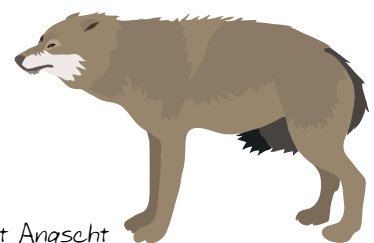
ass opmierksam

ënnerwerft sech

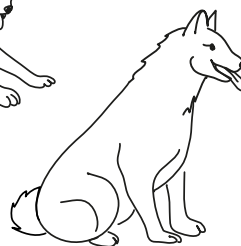
wëll ugräifen

huet Angscht

wëll spillen

ass entspaant

Den Hond huet scho vill Dausend Joeren Zuucht hannert sech. Et gëtt geschat, datt d'Mënschen de Wollef viru 16.000 Joer ugefaang hunn als Hausdéier ze halen.

Wollef-Hond Baaschtert

D'Verbreedung

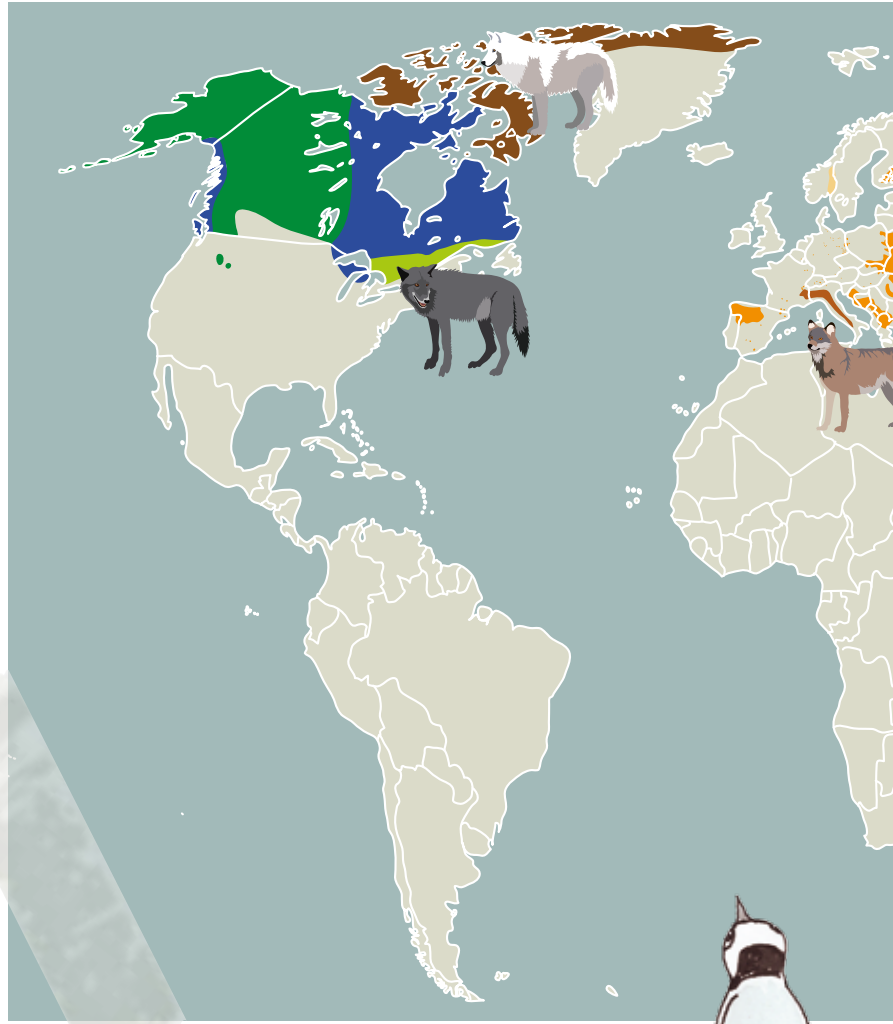

Foto: Cephas

Polarwollef, Polarwolf, loup arctique, arctic wolf, *Canis lupus arctos*

Foto: Asb

Tundrawollef, Tundrawolf, loup de Sibérie, Tundra wolf, *Canis lupus albus*

Foto: Quarri

Timberwollef, Timberwolf, loup du Canada, timber wolf, *Canis lupus lycaon*

Wollefspuren an der Lausitz. Foto: Michelle Grosbusch

Jee nodeem wou de Wollef wunnt, gesäit hien anescht aus:

* De **Polarwollef** ass mëttelgrouss, huet e wäisse laange Pelz a leeft a Kanada an an der Antarktis.

* Den **Timberwollef** ass gro-schwarz a leeft a Kanada an an den ëstlechen USA. Och de Mackenzie-wollef an de Great Plains Wollef liewen a Kanada.

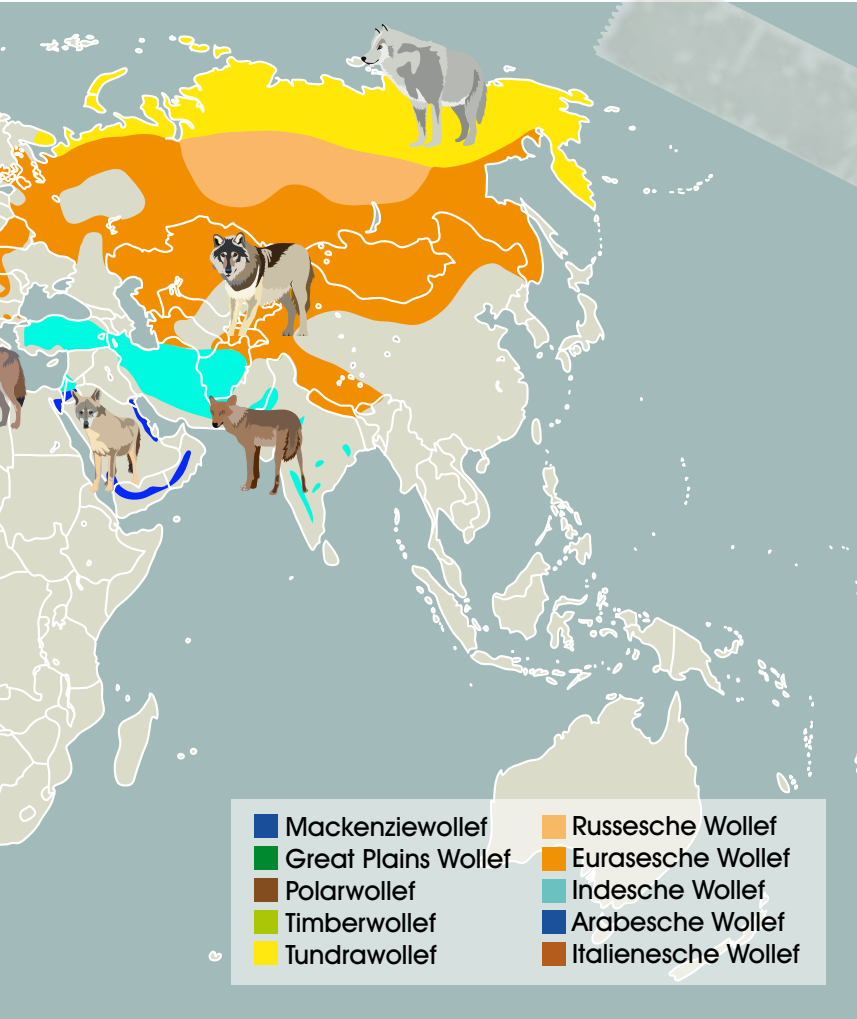
* Den **Tundrawollef** ass relativ grouss an huet e laange fluffege wäiss-groe Pelz a leeft a Russland an a Sibirien.

* De **Russesche Wollef** ass ganz grouss a leeft an Zentral Russland.

vum Wolllef:

Eurasesche Wolllef, Grauwolf, loup gris commun, eurasian wolf, *Canis lupus lupus*

Italienesche Wolllef, italienischer Wolf, loup italien, italian wolf, *Canis lupus italicus*

Indesche Wolllef, Indischer Wolf, loup indien, indian wolf, *Canis lupus pallipes*

Arabesche Wolllef, Arabischer Wolf, loup d'Arabie, arabian wolf, *Canis lupus arabiensis*

* Den **Eurasesche Wolllef** huet e grobronge kuerze Pelz a leeft an Europa, Skandinavien, Russland, China, der Mongolei an am Himalaya.

* Den **Indesche Wolllef** ass vill méi kleng, sandfaarweg oder roudelzeg a leeft an Indien, Iran, Pakistan, an am Afganistan.

* Den **Italienesche Wolllef** ass mëttelgrouss mat gemëschter Fierwung a leeft op der italienescher Halbinsel.

* Den **Arabesche Wolllef** ass kleng, brong bis sandfaarweg a leeft a Saudi-Arabien, Jemen, an am Oman.

D'Geschicht vun der SEEF

Sumerer

Déi éischt Seefe si bei

de **Sumerer** (hunn am 3. Joerdausend viru Chr. a Mesopotamien* gelieft) hirstallt ginn. Si hunn Äsche vu Planze mat Ueleg verméscht an domadder Wonnen ageriwwen.

Duerno si Seefen a Syrien, Jordanien, Ägypten a Griechenland hirstallt ginn.

Réimer

Réischt

d'**Réimer** (8. Joerhonnert viru Chr. bis 7. Joerhonnert no Chr.) hunn d'Seef fir ze botze benotzt.

*Mesopotamien war do, wou haut Syrien an den Irak sinn.

Araber

D'**Araber** hunn am 7. Joerhonnert

Ueleg mat *Lauge geméscht a Seef hirstallt, sou wéi se haut ass.

Mëttelalter

Am **Mëttelalter** (6. bis 15. Joerhonnert) konnte sech nëmme räch Leit Seef kafen.

Frankräich

Am 17. Joerhonnert ass a **Frankräich** énnert der Herrschaft vum Louis XIV vill Seef hirstallt ginn. Zu Marseille gouf dee bekannte «savon de Marseille» gemaach.

*Eng Lauge ass eng chemesch Léisung, déi d'Haut an d'Aen ugräift.

Eréischt vum 19. Joerhonnert u gouf Seef fir iddferee produzéiert. Du gouf d'Seef och benotzt fir Stoff, Kleeder an Holz ze botzen.

Belsch

1865 ass an der **Belsch** bezuelbar Seef produzéiert ginn, sou datt sech jiddferee konnt mat Seef wäschen.

Den Numm Seef kënnt vum aldäitsche Wuert „seifa“ = Seef oder «Haarz, dat drépst».

*D'Wäsch géift um Wäschbriet geschruppt.
Foto: deutsche Fotothek*

Am SEEFENATELIER

zu Betzder

Seef gëtt aus Ueleg vu Planzen, Kokosfett oder Déierefett gemaach. Dobäi ginn nach aner Substanze wéi z.B. Vitamin E, *Glycerin an Alkohol gemëscht. Fir datt d'Seef gutt richt, kann een Essenzen vu Lavendel, Rousen, Orange oder Jasmin bäimëschen.

Mir ware kucken, wéi Seef gemaach gëtt.

Fir datt dës verschidde Substanze sech ganz **gutt matenee vermëschen**, mussen déi Pastillen e puer mol duerch dës Maschinn lafen; D'Maschinn besteet aus engem Triichter, deen horizontal dréint, do kënn d'Seef a Form vu Spaghetti eraus. D'Spaghetti ginn e puer mol duerch dësen Triichter.

Kokosfett

1

Als **Basissubstanz** gëtt **Kokosfett** vu Planzen aus nohalteg ugeluegte Plantagen aus Malaysia geholl: dat si wäisse Seefepastillen.

D'Seefepastille gi mat **planzlechen Doftstoffer a Faarfstoffer** an engem Triichter vermëscht. Et kann een och Bléien oder aner Plazendeeler bäimëschen.

2

Seef + Doft + Faarf

*Glycerin ass en Zockeralkohol

3

Seef ass a Form vu Spaghetti

Dës Seefespaghetti ginn

e puer mol duerch d'Machine gekniet

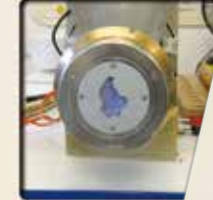
Fir 4-eckeg Seefen

kënn eng laang 4-eckeg Strull eraus

Beim leschten Duerchlaaf komme laang Kuben (oder aner speziell Formen) eraus, déi dann portionsweis ofgeschnidde ginn.

...gëtt et eng extra Form

Fir Seefen a Form vum Lëtzebuurger Land...

Vill verschidde Formen

Well d'Seef an dësem Zoustand nach relativmëll ass, kann ee mat enger spezieller Schneidmaschinn kleng Stécker schneiden. Duerno ginn d'Stécker mat verschidde Stempelen gravéiert.

Wat fir Zorte Seefe ginn et?

Stécker Seef

Oder Kärseef. Si gouf fréier benotzt fir d'Wäsch ze man; d'Wäsch ass mam Stéck Seef ageriwwe an dann um Wäschbriet geschruppt ginn.

Schwarz Seef

Fréier ass ee mat der Hand duerch déi déckflësseg Seef an dann an d'Waasser gefueh fir d'Seef ozgeléisen. Domat goufen dann d'Wäsch an d'Biedem gebotzt.

Flësseg Seef

Dozou gehéieren: Shampoing, Schaumseef (fir ze bueden) Duschgel, flësseg Seef fir d'Hänn.

Marseiller Seef

Si gëtt och nach haut a Südfrankräich aus Olivenueleg gemaach.

Aleppo Seef

Si gëtt an der Stad Aleppo a Syrien aus Oliven- a Lorbeerueleg gemaach.

Dokteschseef

Dës hautschounend an heiansdo antibakteriell Seef fënnt een a Kliniken an Altersheimer.

Schmierseef

Ass eng flësseg Seef, déi mat Waasser gemëscht gëtt fir am Haushalt ze botzen.

Wäschpulver a flësseg Wäschmëttel

Dat ass déi Seef, déi een an d'Wäschmaschin mécht, fir d'Wäsch propper ze kréien.

Feinseef

Dat sinn déi Stécker Seef, déi beim Lavabo an der Toilette leien. Si sinn dacks schéi faarweg a parfümüiert.

KNiWWEL

Experimentieren

WÄSCHBÄLL

Wäsch oder Seefebäll ware fréier mol déck an der Moud a goufe «Savonettes» genannt. Och haut kann ee ganz einfach Seefekugele maachen a selwer benotzen oder verschenken.

Wäschbäll:
Mir brauchen:

- 1 grouss Schossel,
- eng Raaspel (graff Säit)
- Seefereschter
- Liewensmëttelfaarf oder Kurkuma (gielt Gewürz)
- Äthereschen Ueleg (z.B. Lavendel, Rousen...)
- Räis-oder Maismiel
- e bësse gliddegt Waasser oder Rousewaasser

Sou geet et:

100 g Seef an eng grouss Schossel raaspelen
15 g Räis-oder Maismiel am

gliddege Waasser opléisen.

E bësse Liewensmëttelfaarf an e puer Drëpsen äthereschen Ueleg derbäimëschen. Alles gutt verknieden, zu Kugele formen an dréchnen loossen.

Et kann een awer och nach weider experimentéieren an z.B een Deel vum Miel duerch pulveriséiert Kraider ersetzen oder Huewerflacken derbäiginn.

D'Kugele kënnen lo mat engem Schaschlikspieß duerchgestach ginn an zesumme mat Pärelen a Muschelen op Bast ogefädelt ginn. Sou si se, bis se benotzt ginn, eng flott Deko am Buedzëmmer.

Fir Ouschtere kann een d'Seef och als Eeër formen.

Enn Februar-Ufank Mäerz ass am
Himmel iwwer Lëtzebuerg eppes lass:
Krukerte fléien a grouse V-en mat vill
Gejäiz iwwer Lëtzebuerg.

Kruuu, Kruuu

Krukerte fléie meeschtens vun enger Raschtplaz op eng aner (e puer Honnert Kilometer)
Bei schlechtem Wieder kënnen si awer och mol 2.000 Kilometer nonstop fléien.
Si fléien normalerweis mat enger Vitesse vu 65 km an der Stonn, kënnen awer
mat Réckeward bis 130 km an der Stonn fléien.

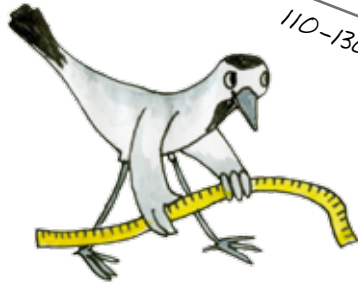
Ausgesinn

Déi knapp 5 Kilo schwéier Hoergänse si ganz liicht un hirem laangen Hals an den ausgestreckte Been am Fluch ze erkennen a si si richtig grouss: mat ausgestreckte Flilleken 210-240 cm. Krukerte sinn net mat de Gänse Famill.

210-240 cm

110-130 cm

Menu

Um Menu vum Krukert stinn: Kären (Mais, Weess), Molbier, Gras, Gromperen, Eechelen, awer och Insekten, Wierm a jonk Fräschen.

Foto: BDX M&M&H

Foto: Marek Szczepanek

Krukert, Hoergäns, Kranich, grue cendrée, common crane, Grus grus

Iwwerwanteren

Dës Vullen iwwerwantere besonnesch a Spuenien an a Südfrankräich. Mä an de leschte Joere bliwen ëmmer méi Krukerten och an onse Géigenden (am Dall vun der Meuse an um Lac du Der an der Champagne).

Krukerte schlofe ganz gär a fiichte Wisen oder am Bulli ronderëm Weieren, wou si vun hire Feinden a Rou gelooss ginn.

Foto: Jang Schock

Krukerten op de Baggerweieren

Krukerte gehéiere glécklecherweis zu de wéinege Vullenzorten, déi an de leschte Joere méi heefeg gi sinn. Am Fréijoer 2014 sinn ongeféier 300 000 Krukerten iwwer Frankräich an den Norde gezunn.

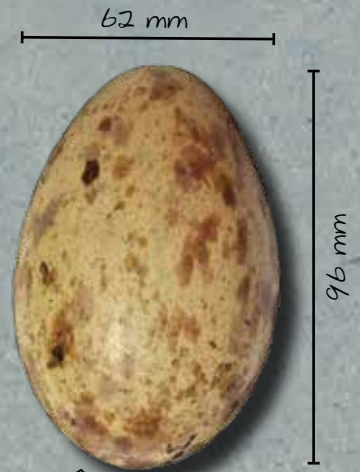
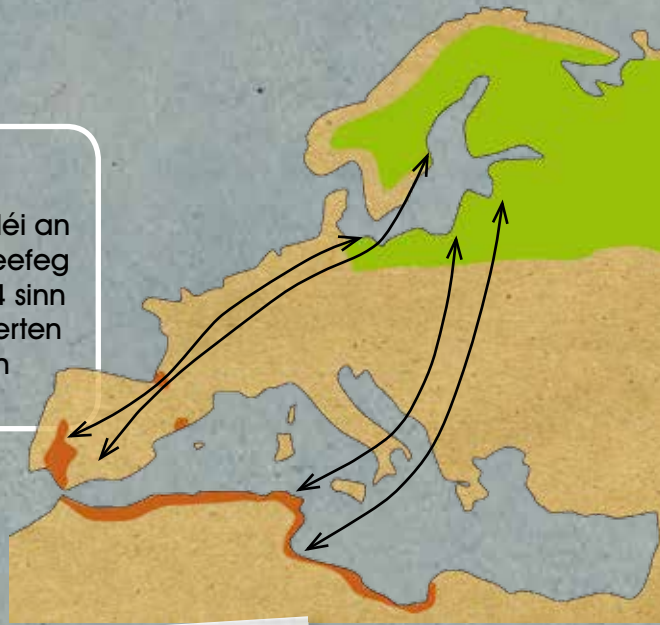

Foto: Klaus Rassinger

Kalenner

Krukerte raschten am Hierscht an am Fréijoer ëmmer op de selweschte Plazen, meeschtens a Fiichtgebidder. Soubal et hell gëtt, fléien d'Krukerte weider.

Well si am Fréijoer aus Lothringen oder der Champagne kommen, gesi mir si hei zu Lëtzebuerg an der Mëttesstonn.

Am Hierscht (Oktober-November) brauche Krukerte laang Zäit fir aus Norddäitschland bis op Lëtzebuerg ze fléien a mir héiere si dofir meeschtens owes ganz spéit. Zu Lëtzebuerg raschte Krukerte just heiansdo.

Krukert um Nascht

Elteren

Hoergänse bréien a Skandinavien an an Norddäitschland a Moueren. Hiert Nascht baue si um Bueden a leeën normalerweis 2 Eeër.

Krukerte si ganz sympathesch

Vullen: d'Eltere këmmere sech ganz laang ëm hier Kleng a fléien am Hierscht esouguer mat hinnen zesumme bis a Spuenien. Bei denen aneren Zuchvulle mussen déi Jonk meeschtens eleng eens ginn an hie Wee selwer fannen.

Foto: PikiWikisrael

Krukerte raschten

KNIWWELE

Bastelen

SOMBOMMEN

E japanesche Räisbauer hat nom 2. Weltkrieg d'Iddi fir d'Somkugelen. Heen huet domat Räs a Geescht op senge Felder ugeséint ouni d'Felder mussen ze plouen an heen huet domat och laanscht d'Weeër an a Wise Geméis ugeséit.

Du brauchst:
5 Deeler leemähnelech Modelléiermass, déi un der Loft dréchent
1 Deel Blummebuedem oder Kompost
1 Deel Geseems e bësse Waasser

Mësch d'Modelléiermass mam Buedem.

Gëff e bësse Waasser derbäi. Et soll fiicht sinn, awer net drépsen.

Stree de Som drop a kniet alles gutt.

4 Form mat dësem Deeg Bullen. (Gréisst fëscht enger décker Noss an engem klengen Apel)

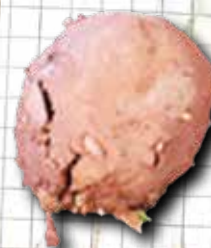
5 Looss deng Somkugelen dréchnen. Du kanns se dann op enger dréchener Plaz versuergen.

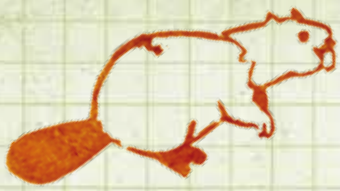

6 Maach dech op de Wee a gehei d'Somkugelen op Plaze wou Buedem ass a wou et soll faarweg a gring ginn.

Déi haart Bull schützt de Som viru Vullen an aneren Déieren.

Wann d'Wieder waarm ass an et op d'Somkugele reent, da keimt de Som, d'Kugel bascht an d'Planze wuessen eraus.

BIBER, CASTOR, BEAVER, CASTOR FIBER

DE BIBER

SPUREN ZU LËTZEBUERG

Kanadesche Biber Foto: Steve

An de leschte Joere si Biberen aus Däitschland an aus der Belsch a Lëtzebuerg agewandert. A well et hinne bei ons gefällt, si si och bliwwen.

Well ech e puer Dämm gebaut hunn, ass dëse flotte Weier entstan.

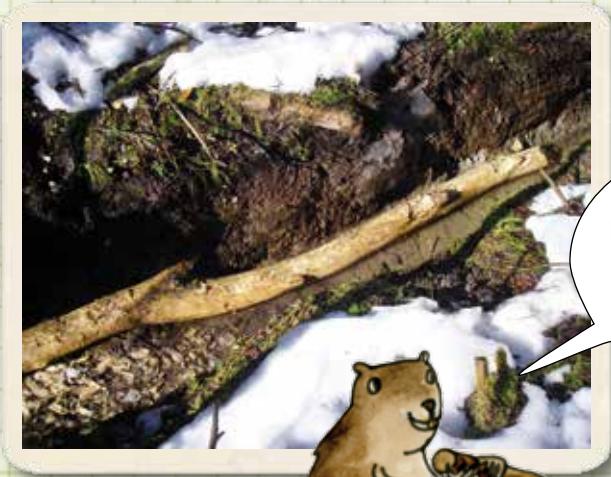
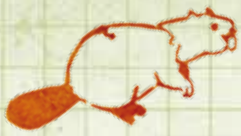
Mir Bibere kréien ni Kappwéi, well mir d'Schuel vu Weedebeem iessen. Well an der Schuel ass dat selwecht dran, wéi am Aspirin.

Foto: Sylvain Hays

Gréisst: 80-130 cm
 Gewicht: 27-30 kg
 Iessen: Schuel vun de Beem, Blieder, Planzen
 Buerg: D'Entrée ass ëmmer enner Waasser, dofir baut hien Dämm fir d'Waasser ze stauen

Gutt, datt ech e Kanal gebaut hunn, well elo schwëmmt dësen Aascht direkt bei meng Buerg.

Foto: Per Harald Olsen

Meng Buerg: do huet keen eppes verluer!

KNiWWEL

Kachen a Baken

Hielänersirup

- 500 g Zocker
- 500 ml Waasser
- 2 onbehandelt Zitrounen
- 50 g Hielännerbléien

Ech
hunn dëse
Sirup elo am Fréijoer
gemaach, mat gedréchenten
Hielännerbléien. Mat deene frësche
Bléien, déi s du am Mee-Juni plécks,
gëtt dëse Sirup nach
besser.

Den Zocker am Waasser
schmelzen.

D'Zitrounen an Tranche
schneiden a mam Zocker
opkachen.

Wann den Zocker bis
ganz geschmolt ass
d'Hielännerbléien dobäi ginn.

Looss datt Ganzt elo 3 Deeg laang zougedeckt stoen.

Filter d'Hielännerbléien eraus a féll de Sirup a propper ausgekachte
Fläschen. Kill versuert hält dëse Sirup 1 Joer.

Dëse Sirup schmaacht besonnesch guut an engem grouse Glas
mat e puer Stécker Äis a Sprudelwaasser oder Äppeljus.

KNIWWEL

Bastelen

Ëch schnëtze mir
eng Schleider

Sich am Gaart een zollifen Aascht mat enger schéiner Y-Gafel.

Mat engem Secateur schneits du dësen Aascht op déi gewünschte Längt of.

Pass guff op deng Fanger op, a looss der vun engem Erwuessenen hëllefen!

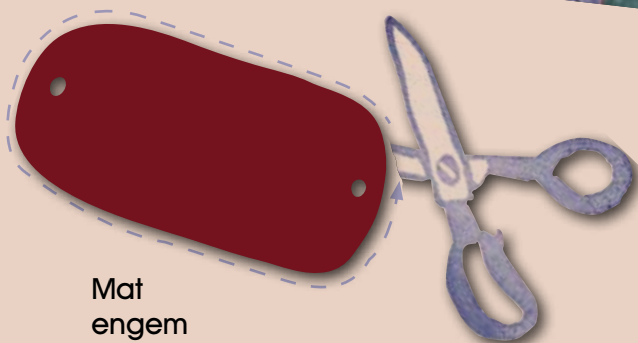
Mat engem Täschemesser schneits du zwou Kerben dran.

Dës
Scheider hum
ech aus dem frotte Buch
Werken mit dem Taschenmesser
aus dem AT Verlag;
ISBN 978-3-038000-665-7

Aus engem Stéck Lieder
schneits du een ovaalt Stéck
eraus.

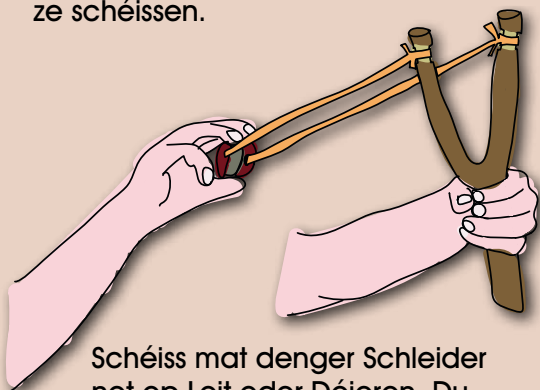
Mat
engem
Locher knips du zwee Lächer
dran.

Du brauchst
2 guff fest
Lastiker.

Ronderëm déi zwou
Kerben vun dem Aascht
wéckels du all Säit e gudden
décke Lastik.

Stécker Rindenmulch oder
Pabeierkugele si ganz guff fir
ze schéissen.

Schéiss mat denger Schleider
net op Leit oder Déieren. Du
kannst dir am Gaart awer
ganz flott selwer eng Zilscheif
bastelen.

De Panewippchen

'natur musée' - 25, rue Münster -
L-2160 Lëtzebuerg - Tel.: 462233 450
www.naturmusee.lu
www.panda-club.lu

Impressum

Redaktiounscomité:

S. Backes, J. de la Gardelle, S. Goerens,
C. Greisen, M. Grosbusch, M. Hagen,
S. Hagen, C. Heidt, M. Hoffmann, M.
Kirsch, M. Reichard, F. Theisen, L. Schley,
M. Ursone, F. Wolff

Texter:

S. Goerens, M. Grosbusch, S. Hagen,
C. Heidt, M. Ursone,

Grafik an Illustratioun:

S. Goerens, M. Grosbusch, S. Hagen

Fotoen:

'natur musée', N. Erang, G. Kugener,
O. Kunze, R. Lefèvre, J. Schock

De Panewippchen gëtt ënnerstëtzt vun

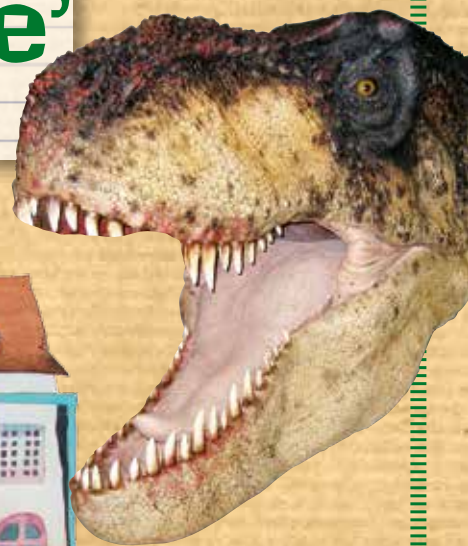
Ministère de la Culture -
Musée national d'histoire naturelle -
Ministère de l'Education nationale, de
l'Enfance et de la Jeunesse -
Service national de la Jeunesse -
Ministère du Développement durable et
des Infrastructures -
Administration de la Nature et des Forêts
Administration de l'Environnement -
Administration de la gestion de l'eau -
Ministère de la Santé

Abonnementer & Info

panda-club@mnhn.lu
Tel.: 462233 450

Als Member vum Panda Club kriss du
d'Zeitung „de Panewippchen“
4 mol am Joer geschéckt.
Fir Erwuessener, déi „De Panewippchen“
fir e Grupp vu Kanner wëllen abonnieren,
si 6 Exemplare vun all Nummer
gratis, vum 7. Exemplar u free mir en
Onkäschtebäitrag vun 1 Euro pro Ausgab
a pro Exemplar.

Den 'natur musée' zu Lëtzebuerg

Profitéiert nach vun den nächste
Méint a kommt nach eng Kéier
d'Dauerausstellung vum 'naturmusée'
kucken.

Vum 17. August 2015 un ginn
d'Ausstellung vum R-Ch. an 1. Stack
komplett fir lech erneiert. D'ganz
Equipe vum 'natur musée' schafft hei
mat a freet sech, lech am
Dezember 2016 an engem ganz neien
'natur musée' begréissen ze kënnen.

Den 'natur musée' ass natierlech
net ganz zou! Den 8. Oktober 2015
geet déi nei grouss Ausstellung
iwuer Lëtzebuenger Fuerscher an
Explorateuren a Latäinamerika op.

